

Володимир Абашнік

## ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ МАМАЛУЙ (1939–2023) ЯК ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті проаналізовано історико-філософський доробок відомого сучасного українського філософа Олександра Мамалуй (1939–2023). У названому контексті окреслено два періоди його наукової та творчої діяльності: 1) марксистський (до 1992 р.) і 2) постмодерний (з 1992 р.). В рамках першого періоду мова йде про формування його марксистської філософської позиції, зокрема під час його навчання на історичному факультеті Харківського державного університету імені О. М. Горького (1956–1961), викладання в Українському заочному політехнічному інституті (м. Костянтинівка Донецької області) у 1961–1963 рр., навчання в аспірантурі на кафедрі історичного та діалектичного матеріалізму в 1962–1965 рр., викладання на посаді доцента (1972), старшого наукового співробітника (1977), професора (1988) Харківського державного університету. В цей період О. О. Мамалуй захистив кандидатську дисертацію «Деякі філософські аспекти проблеми історичного прогресу (про категорію історичного прогресу у зв'язку із загальним критерієм розвитку суспільства)» (1966) і докторську дисертацію із фаху «діалектичний та історичний матеріалізм» за темою «Методологія «Капіталу» К. Маркса і системна єдність діалектичного і історичного матеріалізму» (1982). У цих й інших публікаціях першого періоду він з позицій марксистської філософії в історико-філософському контексті також аналізував праці видатних філософів, представників різних філософських напрямів (Арістотель, Декарт, Кант, Гегель, Фюрбах та інші).

Під час другого, або постмодерного періоду, який співпав з призначенням його на посаду завідувача кафедри філософії (пізніше – кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада) Харківського університету, О. О. Мамалуй у своїх дослідженнях спочатку звернувся до постмодерної традиції (Ліотар, Дерріда, Бодріяр, Фуко, Лакан), потім розширив свої філософські заняття іншими авторами та традиціями (Ніцше, Гадамер, Гайдеггер), поєднуючи їх у певному сенсі зі своїми попередніми напрацюваннями в марксистській період. Іншою важливою складовою його творчості другого періоду стали дослідження розвитку університетської філософії у Харкові. З одного боку, в організаційному відношенні О. О. Мамалуй ініціював серед аспірантів, докторантів та співробітників кафедри дослідження щодо персоналій і особливостей розвитку Харківської університетської філософії від 1804 р. до сьогодення. З іншого боку, він оприлюднив свої власні праці, а також праці у співавторстві щодо початкового періоду розвитку філософії у Харківському університеті та інших етапів у ХХ столітті. Отже слід констатувати важливий внесок професора Олександра Мамалуй в історико-філософські дослідження в рамках сучасної української філософії в цілому.

**Ключові слова:** Мамалуй О. О., історія філософії, Харківська університетська філософія, філософія марксизму, радянська філософія, постмодерна філософія.

*Постановка проблеми.* Важливою складовою частиною української філософії була і залишається академічна філософія, зокрема й філософія в університетах. Вагомий внесок в еволюцію вітчизняної філософії зробили також представники Харківської університетської філософії, яка в цьому році святкує свою 220-у річницю від заснування. За цей період на неї впливали різні історичні події та ідеологічні фактори, зокрема реакційна царська політика (її жертвою став перший харківський університетський філософ Й. Б. Шада), ідеологічні репресії в радянську епоху (від них постраждав харківський професор філософії та ректор Я. С. Блаудов) тощо. Не дивлячись на ці та інші негативні обставини, харківські університетські філософи сумлінно викладали свої дисципліни, займалися науковими дослідженнями, брали участь у філософських дискусіях із

вітчизняними і закордонними мислителями та науковими школами. Важливим представником Харківської університетської філософії в пізній радянський період, починаючи з 1960-х рр., та в перші тридцять років незалежного розвитку України був Олександр Олександрович Мамалуй. Із широкого спектру його практичної та теоретичної діяльності далі буде зосереджено увагу на історико-філософському аспекті. *Актуальність* теми даної статті полягає, з одного боку, у практичному внеску О. О. Мамалуя у дослідження Харківської університетської філософії. З іншого боку, організаційна, викладацька та наукова діяльність О. О. Мамалуя у Харківському університеті виказувала широкі впливи на студентів, аспірантів, докторантів, викладачів, доцентів, професорів, які навчалися та працювали не лише на філософській кафедрі, але й на інших кафедрах та факультетах університету.

*Метою* статті є критичний огляд історико-філософських й інших праць О. О. Мамалуя в ракурсі історії філософії, зокрема й у сенсі розвитку Харківської університетської філософії. В цьому контексті *завдання* статті полягає, по-перше, в стислій періодизації творчого шляху О. О. Мамалуя, по-друге, у вибірковому аналізі його історико-філософської позиції на прикладі його студій щодо окремих персоналій та філософських напрямків, та, по-третє, у оглядовому розгляді його внеску в історико-філософські дослідження Харківської університетської філософії.

У творчій діяльності О. О. Мамалуя можна вирізнити два періоди: 1) марксистський (до 1992 р.), 2) постмодерний, або якщо говорити його власною термінологією, «пост/недо/модерний» (з 1992 р.). Стосовно першого періоду слід констатувати, що всі публікації О. О. Мамалуя, зокрема й за історико-філософською тематикою, були написані під домінуючим впливом тодішньої радянської ідеології та філософії марксизму в самому широкому розумінні. Ці ідеологічні обставини також впливали на його навчання на історичному факультеті Харківського державного університету, який він закінчив написанням дипломної роботи «Про деякі концепції історичного прогресу в домарксистській філософії історії» (1961) під керівництвом Я. С. Блудова (про нього мова піде далі), на його роботу викладачем в Українському заочному політехнічному інституті в м. Костянтинівка Донецької області в 1961–1963 рр., на навчання в аспірантурі кафедри історичного та діалектичного матеріалізму (спочатку на заочному, потім на денному відділенні) в 1962–1965 рр. Написання та захист кандидатської дисертації «Деякі філософські аспекти проблеми історичного прогресу (про категорію історичного прогресу у зв'язку із загальним критерієм розвитку суспільства)» (1966) відбувалися під керівництвом відомого українського професора-марксиста Я. С. Блудова. Потім були викладання на посаді доцента (1972), старшого наукового співробітника (1977), написання (1979) та захист (1982) докторської дисертації із фаху «діалектичний та історичний матеріалізм» за темою «Методологія «Капіталу» К. Маркса і системна єдність діалектичного і історичного матеріалізму».

Другий період творчості О. О. Мамалуя розпочався під впливом політичних та демократичних змін в останні роки Перебудови та проголошення незалежності України, що збіглося з його призначенням в 1991 р. на посаду завідувача кафедри філософії (з 2002 р. – кафедри теоретичної і практичної філософії), яку він очолював до 2007 р. Спочатку його цікавила тематика постмодерну у вітчизняному контексті, про що він зокрема говорив у своєму виступі на II Харківських Сквородинівських читаннях на тему «Національна філософія: сучасне, минуле та перспективи» (Харків, 1993). Зокрема тут у центрі його роздумів була «...проблема випробування свободою у ситуації пост/недо/модерну, де пост-модерн трагічно стигматизується вітчизняним недомодерном» [Мамалуй, 1993, с. 207]. З початку 2000-х рр. тематика його досліджень суттєво розширилася (зокрема й під впливом його власних університетських курсів з культури авторства, філософської пропедевтики, постфілософських стратегій та ін.), охоплюючи аналіз творчих доробків таких видатних мислителів минулого та сучасності, як Ніцше, Гадамер, Гайдеггер, Нансі, Батай, Бодріяр, Дерріда, Фуко, Балібар, Лакан, Бадью та ін.

Надалі вперше звернемо увагу саме на історико-філософські праці та відповідні аспекти в інших працях професора О. О. Мамалуй. Спочатку зупинимося на його найважливіших статтях в університетських виданнях. В 1965 році була заснована філософська серія «Вісника Харківського університету», яка спочатку виходила під назвою «Серія філософії» (1965), потім просто як «Філософія» (1972), і продовжує виходити до теперішнього часу, зараз під назвою «Філософські перипетії» (з 1993 р.). Цей часопис виходив з самого початку один раз на рік та став фактично головним публікаційним органом не лише для кафедри філософії тогочасного Харківського державного університету, але й науковою трибуною для філософів з різних інститутів Харкова та Східної України. Обсяг цього видання в перше десятиріччя коливався від 74 сторінок (наприклад, випуск 9 за 1973 р.) та 86 сторінок (наприклад, випуск 14 за 1980 р.) до 140 сторінок (наприклад, випуск 1 за 1965 р.) і навіть до 152 сторінок (випуск 2 за 1966 р.).

1972 р. доцент Олександр Мамалуй стає членом редакційної колегії філософської серії «Вісника Харківського університету», до якої в цей час входили також Я. С. Блудов, В. П. Педан, Г. Н. Садовський, М. В. Тополя. Слід згадати, що в 1960–1980 рр. до редакції цього видання входили також інші харківські філософи, зокрема й професори Ю. Ф. Бухалов і О. Ф. Плахотний. Щодо змісту філософської серії «Вісника Харківського університету» можна констатувати, що у вказаний період домінували статті, присвячені різним аспектам філософії марксизму (переважно від Маркса та Енгельса до Плеханова та Леніна). Хоча тут зустрічались й історико-філософські праці, однак написані вони були в дусі тодішньої радянської ідеології, зокрема: «С. С. Шашков про французького просвітителя Вольтера» (1967) О. С. Слабкого, «До питання про джерело і роль чуттєвого досвіду в теорії пізнання Рене Декарта» (1978) Ю. Н. Гаврилук.

В першому номері філософської серії цього видання виходить стаття «Щодо визначення поняття історичного прогресу (Стосовно визначення, запропонованого Я. Енгстом)» (1965) О. О. Мамалуй. Як відомо, в цей час автор готувався до захисту кандидатської дисертації про історичний прогрес. Тому вказана тематика домінує у цій статті, де мова йде про розгляд позиції відомого чехословацького (чеського) філософа-марксиста Ярослава Енгста (Jaroslav Engst, 1924–1982), автора книги «Některé problémy vědecké etiky» (Прага, 1957), котра була перекладена під назвою «Деякі проблеми наукової етики» (Москва, 1960). Тут слід вказати на те, що цей філософ був також автором інших історико-філософських та етичних праць чеською мовою, зокрема: «Чеський філософ Ладіслав Кліма» (Český filosof – Ladislav Klíma, Прага, 1950), «Що дає філософія для життя» (Co dává filosofie pro život, Прага, 1954), «Деякі питання соціалістичного гуманізму та виховання в його дусі» (Některé otázky socialistického humanismu a výchovu v jeho duchu, Прага, 1959), «Про соціалістичний гуманізм» (O socialistickém humanismu, Прага, 1962).

У названій статті в контексті ключового питання своєї кандидатської дисертації аспірант О. О. Мамалуй звертається до тези, згідно з якою «...під прогресом розуміється закономірний висхідний розвиток від нижчого до вищого» [Мамалуй, 1965, с. 36]. Натомість у своїй праці «Деякі проблеми наукової етики» Ярослав Енгст наголосив, що «вище» ще не означає «краще», а тому воно не обов'язково може бути «прогресом». Крім цього чеський автор підкреслював роль «суб'єктивного фактору» в прогресі [Мамалуй, 1965, с. 37]. Саме ці тези О. О. Мамалуй піддає критичному аналізу, виходячи з положення історичного матеріалізму, що прогрес це «...не будь-яка зміна від нижчого до вищого, а розвиток від нижчого в історії людства до *якщо* більш високого. Об'єктивним критерієм, який дозволяє науково визначити значно вищу якість у розвитку *сутільства в цілому*, слугує спосіб виробництва матеріального життя, який розглядається в єдності його змісту та форми – виробничих сил і виробничих відносин» [Мамалуй, 1965, с. 40]. З логічної точки зору досить переконливою виглядає ця аргументація аспіранта, який посилається на праці Маркса, Енгельса, Леніна, радянських філософів (В. П. Тугарінов, Л. Ш. Давіташвілі, Л. Н. Коган та ін.) і навіть на перекладену збірку «Старі і нові проблеми» (1960) ісландського філософа-комуніста Бриньольва Бьярнасона (Brynjólfr Bjarnason, 1898–1989)

у цій статті. Однак, в душі радянської епохи, у статті відсутні апеляції до альтернативних філософських позицій щодо прогресу, натомість у висновку декларується безапеляційне ідеологічне твердження: «Ніякої необхідності у перегляді марксистського розуміння прогресу як закономірного висхідного розвитку від нижчого до вищого немає. Таке розуміння є єдино науковим, яке відповідає об'єктивній істині» [Мамалуй, 1965, с. 42].

Тематика історичного прогресу цікавила О. О. Мамалую й після захисту кандидатської дисертації. Зокрема це знайшло відображення в його наступній статті «Історичний прогрес як категорія історичного матеріалізму» (1966). Тут автор в історико-філософському сенсі дещо уточнює свою позицію у порівнянні з попередньою статтею і навіть вже не виступає категорично проти згаданої вище тези Ярослава Енгста щодо важливої ролі суб'єктивного фактору в прогресі, а навпаки підкреслює: «Діалектико-матеріалістичний метод не лише не відкидає оцінки історичного процесу з точки зору потреб і інтересів певного суб'єкта, але саме він і тільки він дає основу для правильного, який не протирічить науці, а узгоджується з нею, ціннісного підходу до суспільного розвитку (прогресу)» [Мамалуй, 1966, с. 17]. У порівнянні з попередньою статтею він згадує тут інших філософів-марксистів, зокрема болгарського філософа Ісака Соломона Пасі (Исак Соломон Паси, 1928–2010), автора докторської дисертації «Г. В. Плеханов і марксистська естетика» (1957) та відомого в майбутньому політика і міністра [Мамалуй, 1966, с. 15]. Також тут є згадки про британського філософа-марксиста Моріса Кемпбелла Корнфорта (Maurice Campbell Cornforth, 1909–1980), автора багатьох праць, котрі виходили в перекладах: «Наука проти ідеалізму» (Москва, 1948), «На захист філософії. Проти позитивізму та прагматизму» (Москва, 1951), «Діалектичний матеріалізм» (Москва, 1956) та ін. [Мамалуй, 1966, с. 3].

Тут можна констатувати, що тематика історичного прогресу домінувала і в подальших статтях О. О. Мамалую цього періоду, наприклад: «Про інтерпретацію єдності діалектичного та історичного матеріалізму» (1971) [Мамалуй, 1971], «До дослідження критерію суспільно-історичного прогресу» (1972) [Мамалуй, 1972], «Чи є основне філософське питання науковим визначенням предмету філософії?» (1974) [Мамалуй, 1974], «Чи можливе теоретичне доведення об'єктивної реальності світу?» (1975) [Мамалуй, 1975]. Вказана історико-філософська тематика також звучала й у його сумісних працях з аспірантами та учнями, наприклад: «Проти аксіологізації поняття історичного прогресу (До критики неопозитивістського заперечення історичного прогресу)» (1969), написана з майбутнім проректором Харківського університету В. А. Каркачем. В останній статті мова йшла не лише про попередників неопозитивізму (Дж. Мура), але й тогочасних представників цього філософського напрямку (М. Гінзберг, Р. М. Макайвер, Ч. Пейдж та ін.) [Мамалуй, Каркач, 1969, с. 61].

В цей час О. О. Мамалуй не лише сам займався історико-філософськими дослідженнями, але й спонукав до цього своїх колег, товаришів, аспірантів і навіть близьких людей. Так, його дружина Галина Яківна Мамалуй, яка потім викладала у Харківському інституті культури (пізніше Харківська державна академія культури), очевидно не без його впливу на початку 1970-х рр. у філософській серії «Вісника Харківського університету» оприлюднила дві історико-філософські статті: «Ленінська ідея про єдність діалектичного та історичного матеріалізму в сучасній марксистській філософській літературі (кінець 50-х – 60-ті роки)» (1970) та «Із історії інтерпретації єдності діалектичного й історичного матеріалізму (у радянській філософській літературі 20–30-х років)» (1973). На досить багатому емпіричному матеріалі у першій статті було проілюстровано особливості розвитку марксистської філософії в СРСР, зокрема дискусії щодо «...питання про співвідношення історичного матеріалізму і соціології» [Мамалуй, 1970, с. 52].

У другій статті авторка вказала також на особливості філософських дискусій у Харкові та Україні, зокрема тут вона критикувала позицію відомого харківського філософа, пізніше репресованого та розстріляного академіка Семена Юлійовича Семковського (1883–

1937). Останній у своїй праці «Конспект лекцій з історичного матеріалізму» (Харків, 1924), котра в 1920-х рр. виходила багатьма виданнями, вирізняв три елементи марксизму: діалектичний матеріалізм (філософія марксизму), історичний матеріалізм (марксистська соціологія) і науковий комунізм. Натомість Г. Я. Мамалуй щодо такої позиції С. Ю. Семковського писала: «Не кажучи вже, що таке визначення не відповідає ленінському вченню про три складові частини марксизму (немає місця політичній економії), слід звернути увагу, що закони історичного процесу викладено без загальнофілософського аналізу, тобто історичний матеріалізм вважається конкретно соціологічною дисципліною» [Мамалуй, 1970, с. 33]. Тут звичайно можна згадати, що подібну критику щодо вказаної позиції С. Ю. Семковського виказували також його колеги-сучасники в 1920-х рр.

Основою докторської дисертації Олександра Мамалуя стала монографія «Методологія «Капіталу» К. Маркса і системна єдність діалектичного і історичного матеріалізму (Спроба постановки та обговорення питання)» (Харків, 1979), яка вийшла у видавництві «Вища школа» при Харківському державному університеті, причому досить високим накладом в 1 тис. примірників. Вона має наступну структуру: передмова, три глави, резюме, список літератури. Відповідно три глави книги присвячені наступним питанням: 1) «Єдність діалектичного і історичного матеріалізму у світлі категорії конкретно-всезагального», 2) ««Капітал» К. Маркса – реальний прообраз майбутнього синтезу філософського і конкретно-наукового пізнання», 3) «Практична істинність всезагальних абстракцій в методологічній програмі К. Маркса». Звичайно, тут не місце аналізувати дану монографію в цілому, тому лише звернемо увагу на окремі історико-філософські аспекти, не торкаючись праць та поглядів класиків марксизму та радянських дослідників марксизму, згаданих у цій монографії.

Отже, в історико-філософському сенсі слід вказати, що О. О. Мамалуй в рамках своєї теми апелює у названій праці до різних філософів попередніх епох, починаючи від Арістотеля до Декарта, Берклі, Дідро та німецьких класиків (Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель). До того ж він критикує також безпосередніх попередників марксизму й зокрема констатує: «Борючись проти спроб будувати філософію із умоспоглядальних абстракцій, «тільки мислимих або уявлених речей», будь то абсолютний дух Гегеля і абсолютна тотожність Шеллінга, «Я» Фіхте і Канта, або субстанція Спінози, Фюрбаха вважав, що йому вдалося зробити принципом своєї філософії *«реальне начало»* – *«дійсту»*, точніше найдійснішу сутність, істинне людини.» [Мамалуй, 1979, с. 23]. Однак, на думку докторанта, ця спроба була невдалою, оскільки роздуми Людвіга Фюрбаха залишилися в межах «натуралістичного матеріалізму», а він сам лише абстрактно трактував людину.

Також тут слід навести оригінальну думку О. О. Мамалуя, котру він формулює на початку другої глави своєї монографії, де зокрема пропонує: «Досі ще, нажаль, не створена історична класифікація філософських жанрів. Адаже картина могла б вийти доволі красномовна. Поряд зі строгими, об'ємними науковими фоліантами на зразок кантівських критик чистого і практичного розуму, або гегелівської «Науки логіки», котрі складають, так би мовити, «важку філософську артилерію», з якою зазвичай і асоціюється твір з філософії, у пропонованій класифікації повинні знайти місце і справжні поеми у віршах (скажімо, «Про природу речей» Лукреція), і розлогі філософські диспути типу діалогів Платона, котрі відповідають всім правилам драматургії, і п'єси, наприклад Сартра або Камю, і знамениті романи, котрі уособлюють в художніх образах філософські ідеї...» [Мамалуй, 1979, с. 48].

Звичайно, на той час у західній історії філософії така класифікація існувала, їй навіть були присвячені окремі статті, наприклад, «Літературні жанри в філософії» (1969) відомого іспанського філософа Хуліана Маріаса Агілери (Julián Marías Aguilera, 1914–2005). Хоча монографії на цю тематику з'явилися дещо пізніше, наприклад, збірка «Літературні форми філософії» (Штуттгарт, 1990), яка вийшла за редакцією майбутнього єнського професора Готтфріда Габріеля (Gottfried Gabriel, нар. в 1943 р.), або книга «Жанри

філософії» (Лондон, 2002) австралійської філософині та сіднейської професорки Робін Феррел (Robyn Ferrell, нар. в 1960 р.). Однак наведені вище роздуми докторанта О. О. Мамалуя щодо такої історико-філософської диференціації жанрів в епоху розквіту марксизму періоду так званого застою в СРСР вражали своєю сміливістю та неочікуваністю, якщо ще взяти до уваги, що мова йшла про дисертацію з фаху «діалектичний та історичний матеріалізм».

Як відомо, на різних етапах творчого шляху у викладача, доцента та професора О. О. Мамалуя навчалося багато студентів, аспірантів, докторантів у Харківському держуніверситеті (зараз Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна). Звичайно всіх їх неможливо зарахувати до його учнів, оскільки він сам вказував на два аспекти у цьому сенсі: «...важливо не стільки те, кого я вважаю своїм учнем, навіть нехай для цього буде цілком достатньо формального підґрунтя, скільки те, хто сам себе таким вважає. Але ще краще, якщо друге співпадає з першим» [Какой модерн, 2010, 75]. Серед аспірантів О. О. Мамалуя була також Алла Петрівна Алексеєнко (1946–2021), яка в 1977 р. під його керівництвом захистила кандидатську дисертацію, а пізніше була завідувачкою кафедри філософії Харківського національного медичного університету в 1993–2019 рр. До цього вона в 1968 р. закінчила Харківський педагогічний інститут (зараз ХНПУ ім. Г. С. Сковороди), з 1976 р. працювала в теперішньому Харківському національному медичному університеті, захистила кандидатську та докторську дисертацію (2007) й отримала вчене звання професорки (2008). Під час щомісячних засідань Харківського міського товариства «Філософська освіта» (його засновником та керівником був відомий професор О. М. Кривуля (1941–2012)) наприкінці 1990-х рр. автор цих рядків мав змогу спілкуватися з А. П. Алексеєнко, яка зокрема й розповідала про своє навчання та сумісне написання статей з професором О. О. Мамалуєм [Мамалуй, Алексеєнко, 1977].

Тут наведемо цікаве визначення історії філософії із сумісної статті «Щодо специфіки історіографічних досліджень у філософії» (1976) О. О. Мамалуя та А. П. Алексеєнко: «Будучи систематизованим зображенням розвитку філософської думки залежно від ходу практичного перетворення суспільного буття людей і в тісному зв'язку з необхідним рухом всієї людської культури, історія філософії як наука має багатопланову структуру: вона є і історією окремих філософських дисциплін (теорії пізнання, логіки, соціології, естетики, етики та ін.), і історією різних напрямів, течій, шкіл і систем, їх взаємовідносин, боротьби та взаємовпливу, і історією неминущих, або «наскрізних» філософських проблем і спроб їх розв'язання, і історією філософського розвитку окремих країн та народів, і, в кінцевому підсумку, історією філософського самопізнання людством свого власного буття, виявлення шляхів його зміни» [Мамалуй, Алексеєнко, 1976, с. 69]. Звичайно час іде, децю змінюється навіть в історії філософії, деякі тут згадані філософські дисципліни (соціологія) вже не підпадають під це визначення, але все ж слід констатувати достатню об'єктивність авторів даної статті навіть з урахуванням тодішньої всезагальної ідеологічної заангажованості.

Тепер слід окремо вказати на роль професора О. О. Мамалуя в дослідженнях історії Харківської університетської філософії. Ця роль мала подвійний характер: 1) практичний, або організаційний, та 2) теоретичний, або публікаційний. У першому відношенні на початку 1990-х років, коли в березні 1991 р. О. О. Мамалуй став завідувачем кафедри філософії Харківського держуніверситету (ХДУ), він досить активно розпочав підшукування майбутніх аспірантів та спонукання їх до досліджень щодо філософських позицій окремих харківських філософів та розвитку філософії у Харківському університеті взагалі. У цьому контексті проводилися спеціальні кафедральні семінари, а також окремі аспірантські засідання, де обговорювалася відповідна тематика досліджень, а пізніше були оприлюднені статті, збірки робіт та захищені дисертації. В якості яскравого прикладу можна навести кандидатську дисертацію з історії філософії за темою «Університетська філософія: проблема соціальної інституціоналізації» (Харків, 1995), яку під керівництвом

О. О. Мамалуя захистив Сергій Олексійович Голяков, нинішній заступник декана Філософського факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Завдяки активній організаційній позиції професора О. О. Мамалуя до досліджень Харківської університетської філософії та української філософії взагалі в 1990-х рр. підключилися не лише аспіранти та докторанти, але також викладачі, доценти та професори кафедри філософії, які власне займалися іншими філософськими темами. Із цього боку можна згадати відповідні публікації, зокрема професорки Людмили Миколаївни Дениско (1939–2021), професорки Лідії Михайлівни Газнюк, також сумісну статтю «Кафедра філософії у 1945–1990 рр.» (2009) з професором О. О. Мамалуєм [Мамалуй, Дениско, Корабльова, 2009]. Важливою складовою цього контексту стали курси лекцій з української філософії, які викладає на Філософському факультеті відома професорка Надія Степанівна Корабльова.

Нарешті слід також відзначити організаторську роль професора О. О. Мамалуя в новому відкритті Філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в 2001 р. Тут вжито словосполучення «нове відкриття», оскільки в Харківському університеті згідно з другим університетським статутом ще в 1835 р. був відкритий Філософський факультет, який проіснував до 1850 р. [Абашник, 2014]. В цьому сенсі О. О. Мамалуй сам вказував на відповідну роль свого попередника на кафедрі професора Ю. Ф. Бухалова [Мамалуй, 2009, с. 296], а також на особливості початку шляху в 1992 р. до нового відкриття факультету [Мамалуй, 2009, с. 299]. Звичайно слід згадати і цілу когорту науковців, які зробили великий внесок у відродження Філософського факультету в Харкові: тодішній ректор, професор Віль Савбанович Бакіров, декан факультету, професор Іван Васильович Карпенко, заступник декана, доцент Сергій Олексійович Голяков та інші [Мамалуй, 2009, с. 300].

В цьому контексті можна вказати на один історичний факт із розвитку філософської кафедри на початку 2000-х рр. Як згадував пізніше сам О. О. Мамалуй, вже після нового відкриття Філософського факультету (2001) рішенням Вченої ради ХНУ імені В. Н. Каразіна від 25 листопада 2002 р. кафедра філософії була перейменована на «кафедру теоретичної і практичної філософії» [Мамалуй, 2009, с. 300–301]. Однак за цією сухою фразою була певна робота з обґрунтування вказаного рішення. Навесні 2002 р. автор цих рядків повернувся зі стажування в Інституті філософії Єнського університету імені Фрідріха Шіллера (ФРН), де працював над своєю докторською дисертацією [Abaschnik, 2002], в якій зокрема мова йшла про творчість та впливи першого завідувача кафедри Йоганна Баптиста Шада (1758–1834) [Abaschnik, 2000]. Під час однієї із бесід з професором О. О. Мамалуєм я тоді нагадав, що при заснуванні університету в 1804 р. кафедра називалася «кафедра теоретичної і практичної філософії», а посада самого Шада була вказана у латинському варіанті університетського статуту як «Professor Philosophiae theoreticae et practicae» [Абашник, 2014, с. 115]. Про свою «...посаду ординарного професора теоретичної і практичної філософії» [Schad, 1828, S. 535] згадував і сам Шад наприкінці третього тому другого видання своєї автобіографічної праці (1828). Після цього на прохання О. О. Мамалуя я переклав українською мовою витяг із названих спогадів Й. Б. Шада (приблизно 3 сторінки), який потім був використаний для обґрунтування на відповідних засіданнях кафедри, факультету та університетської вченої ради.

Стосовно другого, теоретичного, або публікаційного аспекту внеску професора О. О. Мамалуя в дослідження історії Харківської університетської філософії спочатку слід вказати на деякі його сумісні роботи. Серед них була також наша спільна стаття під назвою «Рецепція філософії по-харківськи. (Біля джерел університетської філософії у Харкові)», яка вийшла у «Збірнику Харківського історико-філологічного товариства» в 1994 р. [Мамалуй, Абашник, 1994]. Через два роки у переробленому варіанті вона була оприлюднена у збірці «Григорій Сковорода і проблеми національної філософії. Матеріали II Харківських міжнародних Сковородинівських читань «Національна філософія: минуле-сучасне-перспективи», присвячених 200-річчю з дня смерті Г. С. Сковороди» (1996)

[Мамалуй, Абашник, 1996]. Тут були вперше використані деякі переклади з німецьких праць Й. Б. Шада та відповідної новітньої німецької літератури, зроблені автором цих рядків, які згадувались також в інших статтях того часу [Абашник, 1996].

З великою подякою автор цих рядків згадує усебічну підтримку своїх досліджень щодо Харківської університетської філософії з боку професора О. О. Мамалуя. Ця підтримка проявилась і в його цінних порадах під час мого навчання в аспірантурі на кафедрі філософії та написання кандидатської дисертації в 1993–1996 рр. (науковою керівницею була професорка Марія Дмитрівна Култаєва, 1947–2024 рр.), і під час мого викладання на кафедрі в 2003–2007 рр., а також пізніше під час захисту моєї докторської дисертації в 2015 р., науковим консультантом якої був професор О. О. Мамалуй. Не дивлячись на свої різні приватні обставини та велику зайнятість під час літньої відпустки в червні та липні 2015 р., він не лише у прискореному турбо-режимі вичитав текст моєї дисертації, але також надав змістовні та важливі зауваження і пропозиції щодо історико-філософської тематики, котрі потім були враховані мною у остаточному тексті докторської дисертації.

Також можна згадати змістовні бесіди, які часто переходили в жваві дискусії між мною та професором О. О. Мамалуєм стосовно історико-філософських питань, зокрема й щодо різних персоналій і аспектів розвитку Харківської університетської філософії. Наприклад, під час обговорення третьої глави «Харківська університетська філософія в 1831–1834 рр.: Ф. Ф. Чанов та Й. І. Гренберг» [Абашник, 2014, с. 377–476] з першого тому праці «Харківська університетська філософія (1804–1920)» (Харків, 2014) автора цих рядків професор О. О. Мамалуй висловлював думку, що автор занадто високо оцінив діяльність професора Федора Федоровича Чанова, якого дослідники з історії науки царського та радянського періодів називали бувшим «квартирним наглядачем». На нашу думку, яка була документально обґрунтована у вказаній главі, закиди царських і радянських істориків науки щодо минулого Ф. Ф. Чанова були ідеологічно обумовленими та не враховували його чотирьох надрукованих праць [Абашник, 2014, с. 421–428].

До речі, на нашу думку, так само слід відноситися й до історико-філософських праць самого професора О. О. Мамалуя в період існування СРСР. Звичайно, ті праці написані у контексті тогочасної марксистської та радянської ідеології, і в цьому сенсі до них слід відноситися критично в цілому. Але водночас на об'єктивну оцінку заслуговують цікаві роздуми та висновки професора О. О. Мамалуя, які базуються на його оригінальних та добротних дослідженнях першоджерел, зокрема й праць Гегеля, Фюрбаха, Маркса, Енгельса та ін. Адаже й сам він пізніше зізнавався щодо закінчення вказаного періоду та розвалу СРСР і писав: «Цілющого ефекту набуло розкріпачення від диктату вкрай догматизованих й вульгаризованих «діамату» і «істмату», відмовлення від безпідставних претензій на виключне володіння всією повнотою філософської істини і намагання нав'язати її поголовно всім і повсюдно» [Мамалуй, 2009, с. 296].

В цьому сенсі ще можна згадати цікаві історико-філософські розповіді професора О. О. Мамалуя, які він, на жаль, так і не оприлюднив (хоча можливо вони існують у його манускриптах і колись ще побачать світ). Мова йшла, зокрема, й про трагічну долю професора Якова Семеновича Блудова (1897–1984), який був науковим керівником його дипломної роботи та кандидатської дисертації, і від якого він чув живі оповіді про розвиток філософії в період 1920–1950-х рр. у Харкові та Україні. Майбутній професор Я. С. Блудов народився в селі Новокраснянка Куп'янського повіту Харківської губернії (зараз Кременський район Луганської області), навчався в початковій школі м. Сватове, де працював потім залізничником, брав участь у Першій світовій війні, займався революційною діяльністю, з 1923 р. навчався в Комуністичному університеті імені Артема (Харків), з 1926 р. – в аспірантурі Українського інституту марксизму-ленінізму. З 1929/1930 навчального року професор Я. С. Блудов був ректором Харківського інституту народної освіти (ХІНО), а після нового відкриття Харківського державного університету в 1934 р. – його ректором.



Ректор Я. С. Блудов доклав багато зусиль для відкриття філософсько-історичного факультету в Харківському держуніверситеті, який був запланований згідно з Постановою Раднаркому УРСР від 10 березня 1933 року «Про організацію на Україні державних університетів» [Мамалуй, 2009, с. 296]. В цей час як відомий філософ-марксист Я. С. Блудов був редактором різних часописів (наприклад, «Під прапором марксизму-ленізму»), а також випустив численні статті та монографії, серед них: «Суспільство і природа» (1931), «До сторіччя з дня смерті Гегеля» (1932) та ін. Однак іронія долі полягала в тому, що ці та інші марксистські праці не врятували його від політичних репресій, адже 1 січня 1935 р. його було заарештовано та засуджено до трьох років таборів (м. Воркута, Комі). За словами О. О. Мамалуй, про цей період свого життя він згадував дуже скупо й говорив про свої тюремні роки як про «самоочищення», мабуть побоюючись подальших репресій.

Після звільнення з радянських таборів в 1939 р. Я. С. Блудов працював спочатку залізничником, потім на різних посадах на заводах та підприємствах у м. Куп'янськ Харківської області. Лише після повної реабілітації в 1957 р. він повернувся до Харкова, де спочатку був викладачем, з 1958 р. професором, а з 1961 р. професором-консультантом кафедри філософії Харківського держуніверситету. Саме в цей час, тобто в так званий період «Хрущовської відлиги», за словами тодішнього студента та аспіранта О. О. Мамалуй, він часто повертався до своїх спогадів про розвиток філософії у Харкові та Україні раннього радянського періоду. Адже він особисто знав всіх тодішніх відомих і ще маловідомих філософів, яких він сам пізніше згадував у своїй статті «Деяко про розвиток марксистсько-ленінської філософії у Харківському державному університеті у 1920–1935 роках» (1969). Зокрема це були: С. Ю. Семковський, Я. Г. Білик, В. С. Бойко, Р. С. Левик, В. О. Юринець, Б. Г. Кубланов, З. І. Лузіна та ін. [Блудов, 1969].

Наприкінці цієї статті професор Я. С. Блудов наголошував: «Отже в 20–30-і роки Харків був по суті другим в Радянському Союзі науковим центром розвитку марксистсько-ленінської думки, в тому числі й філософії, і провідну роль тут відіграли науковці університету. На нашу думку, слід було молодим філософам нашої кафедри філософії серйозно попрацювати над дослідженням історії розвитку філософської думки у Харківському університеті і тим самим внести свою лепту в розробку історії розвитку філософської думки на Україні» [Блудов, 1969, с. 77]. Як свідчив пізніше професор О. О. Мамалуй, ці слова були не лише написані, але й виголошувалися усно професором-консультантом на засіданнях кафедри філософії та у звичайних розмовах на кафедрі. Саме тому до втілення цієї ідеї звернувся на початку 1990-х років і О. О. Мамалуй, в чому очевидно проглядається спадкоємність у історико-філософських дослідженнях співробітників кафедри.

У великому інтерв'ю, яке провели професорка Лідія Володимирівна Стародубцева та професор Вадим Володимирович Гусаченко в 2009 р., професор О. О. Мамалуй торкнувся зокрема й історико-філософських питань і проблем розвитку Харківської університетської філософії. Тут він зокрема наголошував, «...що вже біля двохсот літ назад нашу кафедру теоретичної (першопочатковий варіант «умоглядної») і практичної філософії заснував професор Йоганн Баптист Шад. Він по праву вважається родоначальником Харківської університетської школи теоретичної і практичної філософії. Що ж стосується мене особисто, то можливо не буде неприпустимим перебільшенням сказати, що мені довелося сприяти відновленню порушеного наступного зв'язку та утвердженню на кафедрі усвідомлення того, що ми є спадкоємцями двохсотлітньої університетської традиції...» [Какой модерн, 2010, с. 74]. Тут слід лише погодитися з цими думками професора О. О. Мамалуй – як щодо філософської традиції, так і щодо його власної ролі в розвитку філософської кафедри у Харкові. Вже в 2017 р. він (поряд з деканом факультету І. В. Карпенко, завідувачем кафедри О. М. Перепелицею та автором цих рядків) як ініціатор також брав участь у обґрунтуванні та процедурі перейменування назви кафедри на честь її засновника; саме таку назву вона має з 15 серпня 2017 р. – «кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада».

В історико-філософському сенсі слід також згадати промову професора О. О. Мамалуя під час міжнародної наукової конференції «Німецький ідеалізм: Німеччина – Україна. До 260-річчя з дня народження Йоганна Баптиста Шада», проведеної 18 та 19 жовтня 2018 р. у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. Ця промова була виголошена в другий день конференції, зранку 19 жовтня 2024 р., під час святкового відкриття аудиторії імені професора Й. Б. Шада на другому поверсі у північному корпусі університету та, нажаль, не увійшла до збірки матеріалів конференції, яка була оприлюднена ще до початку конференції [Німецький ідеалізм, 2018]. Оскільки тоді аудиторія не змогла вмістити всіх бажаючих, більшість присутніх (викладачі та студенти) мусили слухати в коридорах цю та інші промови (зокрема, повноважного посла ФРН в Україні, ректора, декана, іноземних та вітчизняних учасників конференції). Олександр Олександрович говорив довго, навіть деяким присутнім здалося, що занадто довго. Очевидно у цій, одній із останніх його публічних промов йому хотілося виголосити, або за можливістю хоча б окреслити все, що лежало на серці – і про засновника кафедри Й. Б. Шада, і про нове відкриття Філософського факультету, і про спадкоємність у творчості та викладацькій діяльності харківських філософів, і про 200-річну університетську філософську традицію у Харкові взагалі. Зараз, майже шість років потому, з упевненістю можна констатувати, що в цій філософській традиції О. О. Мамалуй беззаперечно посідає гідне місце [Абашнік, 2019].

В якості *основних висновків* можна констатувати, що професор Олександр Олександрович Мамалуй є важливим представником Харківської університетської філософії, який зробив свій внесок також у спадщину пізньої радянської філософії марксизму та української філософії наприкінці 20-го та на початку 21-го століття. В історико-філософському контексті в перший період своєї творчості до 1992 р. він твердо стояв на позиції філософії марксизму, що обумовило його критику інших філософських напрямків і їх представників (німецька класична філософія, неопозитивізм); хоча на відміну від переважної більшості радянських марксистів він намагався уникати голослівних ідеологічних звинувачень (на зразок «буржуазна філософія» чи «буржуазний філософ»), а у своїх публікаціях дійсно висував логічні аргументи (інша справа – наскільки ці аргументи були об'єктивними чи справедливими). Під час другого періоду після 1992 р. його діяльність характеризувалася як практичними (організаційними) заслугами, так і теоретичними (публікаційними) працями в контексті історико-філософських досліджень Харківської університетської філософії.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Абашнік В. О. Нові та попередні філософські традиції у Харкові: Федір Зеленогорський та Павло Лейкфельд. *Античність та університетська філософія. До 180-річчя з дня народження Ф. О. Зеленогорського та 160-річчя з дня народження П. Е. Лейкфельда. Матеріали міжнародної наукової конференції, 27–28 листопада 2019 р., м. Харків*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 92–97.

Абашнік В. Перший філософ Харківського університету. *Слово і Час*. 1996. №7. С. 58–63.

Блудов Я. С. Деяко про розвиток марксистсько-ленінської філософії у Харківському державному університеті у 1920–1935 роках. *Вісник Харківського університету. Серія філософії*. Харків: Видавництво ХДУ ім. О. М. Горького, 1969. Вип. 5. С. 69–77.

*Какой модерн? Философские рефлексии над ситуацией пост/недо/after-post/ност-ност... модернизма*: Колл. монографія, посвящ. 70-летнему юбилею доктора философских наук, проф. А. А. Мамалуя. В 2 т. / Под. ред. Л. В. Стародубцевой. Харьков: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. Т. 1. 374 с.

Мамалуй А. А. Испытание свободой в ситуации «пост/недо/модерна». *Тези доповідей II Харківських скovorодинівських читань. Національна філософія: сучасне, минуле та перспективи*. Харків: ХДУ, 1993. С. 206–209.

Мамалуй А. А. Исторический прогресс как категория исторического материализма. *Вестник Харьковского университета. Серия Философии.* Харьков: Издательство Харьковского университета, 1966. Вып. 2. С. 3–17.

Мамалуй А. А. К определению понятия исторического прогресса (По поводу определения, предложенного Я. Энгстом). *Вестник Харьковского университета. Серия Философии.* Харьков: Издательство ХГУ, 1965. Вып. 1. С. 36–42.

Мамалуй А.А. Методология «Капитала» К. Маркса и системное единство диалектического и исторического материализма (Опыт постановки и обсуждения вопроса). Харьков: Вища школа, 1979. 176 с.

Мамалуй А. А. Является ли основной философский вопрос научным определением предмета философии? *Вестник Харьковского университета. Философия.* Харьков: «Вища школа», 1974. Вып. 10. С. 3–14.

Мамалуй Г. Я. Из історії інтерпретації єдності діалектичного й історичного матеріалізму (у радянській філософській літературі 20–30-х років). *Вісник Харківського університету. Філософія.* Харків: «Вища школа», Видавництво при Харківському державному університеті, 1973. Вип. 9. С. 31–36.

Мамалуй Г. Я. Ленінська ідея про єдність діалектичного та історичного матеріалізму в сучасній марксистській філософській літературі (кінець 50-х – 60-ті роки). *Вісник Харківського університету. Серія філософії.* Харків: Видавництво Харківського університету, 1970. Вип. 6. С. 46–53.

Мамалуй О., Абашник В. Рецепція філософії по-харківськи (Біля джерел університетської філософії у Харкові). *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія.* Харків: ОКО, 1994. Том 3. С. 29–44.

Мамалуй О. О. До дослідження критерію суспільно-історичного прогресу. *Вісник Харківського університету. Філософія.* Харків: Видавництво Харківського державного університету імені О. М. Горького, 1972. Вип. 8. С. 33–43.

Мамалуй О. О. З п'ятої спроби. (Кафедра теоретичної і практичної філософії та створення філософського факультету у Харківському університеті). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії.* Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. № 877. С. 293–311.

Мамалуй О. О. Про інтерпретацію єдності діалектичного та історичного матеріалізму. *Вісник Харківського університету. Філософія.* Харків: Видавництво Харківського державного університету імені О. М. Горького, 1971. Вип. 7. С. 47–53.

Мамалуй О. О. Чи можливе теоретичне доведення об'єктивної реальності світу? *Вісник Харківського університету. Філософія.* Харків: «Вища школа», Видавництво при Харківському державному університеті, 1975. Вип. 11. С. 69–72.

Мамалуй О. О., Абашник В. О. Біля джерел університетської філософії у Харкові. *Григорій Сковорода і проблеми національної філософії. Матеріали II Харківських міжнародних Сковородинівських читань: «Національна філософія: минуле-сучасне-перспективи», присвячених 200-річчю з дня смерті Г. С. Сковороди.* Харків: Харківський міський фонд «Центр освітніх ініціатив», 1996. С. 43–74.

Мамалуй О. О., Алексеєнко А. П. Метод сходження від абстрактного до конкретного і теорія суспільно-історичного прогресу. *Вісник Харківського університету.* Харків: «Вища школа», Видавництво при Харківському державному університеті, 1977. №149 (Питання методології наукового пізнання). С. 9–15.

Мамалуй О. О., Алексеєнко А. П. Щодо специфіки історіографічних досліджень у філософії. *Вісник Харківського університету.* Харків: «Вища школа», Видавництво при Харківському державному університеті, 1976. №143 (Деякі питання методології наукового пізнання). С. 69–74.

Мамалуй О. О., Дениско Л. М., Корабльова Н. С. Кафедра філософії у 1945–1990 рр. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії.* Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. № 877. С. 288–293.

Мамалуй О. О., Каркач В. А. Проти аксіологізації поняття історичного прогресу (До критики неопозитивістського заперечення історичного прогресу). *Вісник Харківського університету. Серія філософії*. Харків: Видавництво ХДУ ім. О. М. Горького, 1969. Вип. 5. С. 58–68.

*Німецький ідеалізм: Німеччина – Україна. До 260-річчя з дня народження Йоганна Баттиста Шпада*. Матеріали міжнародної наукової конференції, 18–19 жовтня 2018 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 188 с.

Abaschnik V. A. *Kant und der Deutsche Idealismus in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Schwerpunkt: Johann Baptist Schad (1758–1834)*. Jena, 2002. 504 S.

Abaschnik W. A. J. B. Schads Wirkungen in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. *Fichte-Studien*. 2000. Bd. 18. S. 149–187.

Schad J. B. Johann Baptist Schad's, Russisch-Kaiserlichen Collegienrathes und Professors der Philosophie in Jena, ehemals Benedictiners zu Kloster Banz, Lebensgeschichte, von ihm selbst beschrieben. Fürsten, Staatsmännern, Religionslehrern und Erziehern vorzüglich gewidmet. Neue, durchaus umgearbeitete, mit Reflexionen über die, in unsern Tagen besonders interessanten, Gegenstände begleitete Auflage. Altenburg: Im Verlage der Hofbuchdruckerei, 1828. Bd. 3. LII, 540 S.

**Абашнік Володимир Олексійович**

доктор філософських наук, професор  
кафедра філософії та суспільних наук  
Харківський національний медичний університет  
пр. Науки, 4, м. Харків, 61022, Україна  
E-mail: abaschnik@ukr.net  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

Стаття надійшла до редакції: 06.03.2024

Схвалено до друку: 12.05.2024

---

**OLEXANDR OLEXANDROVYCH MAMALUY (1939–2023)  
AS A RESEARCHER IN THE HISTORY OF PHILOSOPHY**

**Abashnik Volodymyr O.**

D.Sc. in Philosophy, Professor  
Department of philosophy and social sciences  
Kharkiv National Medical University  
4 Nauky avenue, Kharkiv, 61022, Ukraine  
E-mail: abaschnik@ukr.net  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

**ABSTRACT**

This article analyzes the historical and philosophical work of the famous contemporary Ukrainian philosopher Oleksandr Mamaluy (1939–2023). In this context, two periods of his scientific and creative activity are initially outlined: 1) the Marxist period (until 1992) and 2) the postmodern period (since 1992). Within the framework of the first period, we are talking about the formation of his Marxist philosophical position, in particular during his studies at the Faculty of History of the Maxim Gorky Kharkiv State University (1956–1961), teaching at the Ukrainian Correspondence Polytechnic Institute (Kostyantynivka, Donetsk region) in 1961–1963, postgraduate studies at the Department of Historical and Dialectical Materialism in 1962–1965, teaching as an associate professor (1972), senior researcher (1977), professor (1988) of Kharkiv State University. During this period, Oleksandr Mamaluy defended his Ph.D. thesis “Some Philosophical Aspects of the Problem of Historical Progress (on the Category of Historical Progress in Connection with the General Criterion of Society Development)” (1966) and his doctoral dissertation in

“Dialectical and Historical Materialism” on the topic “The Methodology of Marx's “Das Kapital” and the Systemic Unity of Dialectical and Historical Materialism” (1982). In these and other publications of the first period, from the standpoint of Marxist philosophy in the historical and philosophical context, he also analyzed the works of prominent philosophers and representatives of various philosophical schools (Aristotle, Descartes, Kant, Hegel, Feuerbach, and others).

During the second, or postmodern period (since 1992), which coincided with his appointment to the position of head of the Department of Philosophy (later the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor J. B. Schad) of Kharkiv University, Oleksandr Mamaluy in his research first turned to the postmodern tradition (Lyotard, Derrida, Baudrillard, Foucault, Lacan), then expanded his philosophical pursuits with other authors and traditions (Nietzsche, Gadamer, Heidegger), combining them in a certain sense with his previous developments in the Marxist period. Another important part of his work of the second period was the study of the development of university philosophy in Kharkiv. On the one hand, in terms of organization, Oleksandr Mamaluy initiated research among graduate students, doctoral students and staff of the department on the personalities and features of the development of Kharkiv university philosophy from 1804 to the present. On the other hand, he published his own works, as well as works in co-authorship, on the initial period of the development of philosophy at Kharkiv University and other stages of development in the 20th century. In this sense, it should be noted the important contribution of Professor Oleksandr Mamaluy to historical and philosophical research within the framework of modern Ukrainian philosophy as a whole.

**Keywords:** O. O. Mamaluy, History of Philosophy, Kharkiv University Philosophy, Marxist philosophy, Soviet philosophy, Postmodern philosophy.

## REFERENCES

- Abaschnik, V. A. (2002). *Kant und der Deutsche Idealismus in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Schwerpunkt: Johann Baptist Schad (1758–1834)*. Jena.
- Abaschnik, W. A. (2000). J. B. Schads Wirkungen in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. *Fichte-Studien*. Bd. 18. S. 149–187.
- Abashnik, V. (1996). The First Philosopher of Kharkiv University. *Slovo i chas (Word and Time)*, №7, pp. 58–63. (In Ukrainian).
- Abashnik, V. O. (2019). New and Previous Philosophical Traditions in Kharkiv: Fedir Zelenogorsky and Pavlo Leuckfeld. *Antiquity and University Philosophy. To the 180<sup>th</sup> anniversary of the birth of F. O. Zelenogorsky and the 160<sup>th</sup> anniversary of the birth of P. E. Leuckfeld. Proceedings of the International Scientific Conference, November 27–28, 2019, Kharkiv*. (pp. 92–97). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. (In Ukrainian).
- Bludov, Y. S. (1969). Something about the Development of Marxist-Leninist Philosophy at Kharkiv State University in 1920–1935. *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 5, pp. 69–77. (In Ukrainian).
- German Idealism: Germany – Ukraine. On the occasion of the 260th anniversary of the birth of Johann Baptist Schad. Proceedings of the International Scientific Conference, October 18–19, 2018*. (2018). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. (In Ukrainian).
- Mamaluy, A. A. (1966). Historical Progress as a Category of Historical Materialism. *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 2, pp. 3–17. (In Russian).
- Mamaluy, A. A. (1974). Is the main philosophical question a scientific definition of the subject of philosophy? *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 10, pp. 3–14. (In Russian).
- Mamaluy, A. A. (1979). *Methodology of K. Marx's “Capital” and the System Unity of Dialectical and Historical Materialism (Experience of Posing and Discussing the Issue)*. Kharkiv: Vyscha shkola. (In Russian).
- Mamaluy, A. A. (1965). On the Definition of the Concept of Historical Progress (On the Definition Proposed by J. Engst). *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 1, pp. 36–42. (In Russian).
- Mamaluy, A. A. (1993). Testing of freedom in the situation of “post/under/modernity”. *Proceedings of the II Kharkiv Skovoroda Readings. National Philosophy: Present, Past and Prospects*. (pp. 206–209). Kharkiv: Kharkiv State University. (In Russian).

- Mamaluy, G. Y. (1973). From the History of Interpretation of the Unity of Dialectical and Historical Materialism (in the Soviet Philosophical Literature of the 20s–30s). *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 9, pp. 31–36. (In Ukrainian).
- Mamaluy, G. Y. (1970). Lenin's Idea of the Unity of Dialectical and Historical Materialism in Modern Marxist Philosophical Literature (the End of the 50s – the 60s). *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 6, pp. 46–53. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O., Abashnik, V. (1994). Reception of Philosophy in the Kharkiv Way (At the Sources of University Philosophy in Kharkiv). *Collection of Kharkiv Historical and Philological Society. New series*, Vol. 3. pp. 29–44. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O. (1975). Is it possible to theoretically prove the objective reality of the world? *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 11, pp. 69–72. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O. (2009). On the fifth attempt. (Department of Theoretical and Practical Philosophy and Establishment of the Faculty of Philosophy at Kharkiv University). *Journal of V. N. Karazhin National University. "Philosophical peripeteia"*, No. 877, pp. 293–311. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O. (1971). On the Interpretation of the Unity of Dialectical and Historical Materialism. *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 8, pp. 47–53. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O. (1972). To the study of the criterion of socio-historical progress. *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 8, pp. 33–43. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O., Abashnik, V. O. (1996). At the sources of university philosophy in Kharkiv. *Hryborii Skovoroda and the Problems of National Philosophy. Materials of the II Kharkiv International Skovoroda Readings: "National Philosophy: Past-Present-Prospects", dedicated to the 200th anniversary of the death of H. S. Skovoroda*. Kharkiv: Kharkiv City Foundation "Center for Educational Initiatives", pp. 43–74. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O., Alekseenko, A. P. (1977). Method of ascent from abstract to concrete and the theory of socio-historical progress. *Journal of Kharkiv University*. No. 149 (Issues of Methodology of Scientific Knowledge), pp. 9–16. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O., Alekseenko, A. P. (1976). Regarding the specifics of historiographic research in philosophy. *Journal of Kharkiv University*. No. 143 (Some Issues of the Methodology of Scientific Knowledge), pp. 69–74. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O., Denysko L. M., Korableva, N. S. (2009). Department of Philosophy in 1945–1990. *Journal of V. N. Karazhin National University. "Philosophical peripeteia"*, No. 877, pp. 288–293. (In Ukrainian).
- Mamaluy, O. O., Karkach, V. A. (1967). Against the Axiologization of the Concept of Historical Progress (On the Critique of the Neopositivist Denial of Historical Progress). *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 5, pp. 58–68. (In Ukrainian).
- Schad, J. B. (1828). *Johann Baptist Schad's, Russisch-Kaiserlichen Collegienrathes und Professors der Philosophie in Jena, ehemals Benedictiners zu Kloster Banz, Lebensgeschichte, von ihm selbst beschrieben. Fürsten, Staatsmännern, Religionslehrern und Erziehern vorzüglich gewidmet. Neue, durchaus umgearbeitete, mit Reflexionen über die, in unsern Tagen besonders interessanten, Gegenstände begleitete Auflage*. Altenburg: Im Verlage der Hofbuchdruckerei. Bd. 3.
- What kind of Modern? Philosophical reflections on the situation post/under/after-post/post-post... Modernism: A collective monograph dedicated to the 70th anniversary of Doctor of Philosophy, Professor O. O. Mamaluy*. In 2 vols. Ed. L. V. Starodubtseva (2010). Kharkiv: V. N. Karazhin Kharkiv National University Vol. 1. (In Russian and Ukrainian).

Article arrived: 06.03.2024

Accepted: 12.05.2024